

פרשת חיי שרה

בניין התפעל

הבכורים דף ע"ו ע"א שמונה עמהם גם את "התהלך-נח" ומשמע לפו"ר מפני שהיה קשה לו שנח היה צריך סמך ולא היה הולך ומתחזק מאליו.

"והאיש משתאה ל^ה" (כד, כא) - היה צריך להיות "מתשאה" בתיו לפני השין כשאר אותיות הפועל כמו שב"ויתהלך" התיו של התפעל באה לפני כל אותיות הפועל "הלך", אלא שבאה השין לפני התיו כדי להקל על הלשון. עיין רש"י כאן שמביא דוגמאות נוספות לשורשים המתחילים בשין שכאשר באים בבנין התפעל התיו של בניין התפעל באה לאחר השין. כגון "משתאה" מגזרת שאה, "משתולל" (ישעיהו נט, טו) מגזרת שולל, "וישתומם" (שם טז) מגזרת שממה, "וישתמר חקות עמרי" (מיכה ו, טז) מגזרת שמר. גם אם האות סמך ראשונה בשורש יקרה אותו הדבר כמו "מסתולל" (שמות ט, יז) שבא הסמך לפני התיו של הבניין.

ה"ה לשורשים המתחילים באותיות צדי וזין אלא שהפעם לא רק שתוקדם פא הפועל לתיו של בניין התפעל אלא שבשורש המתחיל באות צדי תהפך התיו לטית כמו "ומה נצטרך" (בראשית מד, טז)³⁴, ובשורש המתחיל באות זין תהפך התיו של התפעל לדלת כמו "הזדמנתון" (דניאל ב, ט), ובלשון חז"ל "להזדיף" (משנה גיטין פ"ב מ"ד), "מזדווגין" (משנה סנהדרין פ"ה מ"ה).³⁵

פעלים בלשון הקודש באים בשבע קבוצות הנקראות בניינים והם קובעים בין היתר האם הנושא הוא עושה הפעולה (כמו בבניין פֻעַל, פיעל והיפעיל) או מקבל אותה (בבניינים נפעל, פועל, הופעל).

לדוגמא "הוא קָנָה" הפועל "קנה" שהוא מבניין פֻעַל המכונה בניין קל, מתייחס לאיש הקונה - הוא עושה הפעולה, אבל אם נאמר ש"החפץ נִקְנָה" - הפועל "נקנה" שהוא מבניין נפעל, מתייחס אל החפץ שעליו הופעלה פעולת הקנייה.

פעלים בבניין התפעל עפ"ר פועלים על העושה אותם ובכך הוא פועל ופעול - אב ותולדה. לדוגמא "והתקדשתם ויהייתם

קדשים" (ויקרא כז, ז) - אתם תקדשו את עצמכם³¹. ובפרשה "ותקח הצעיף

ותתכס" (כד, סה) - "ותתכס" בלשון המקרא כמו והתכסתה שפירושו היא כסתה את עצמה. וכן על אברהם נאמר "וי

אשר-התהלכתו לפניו" (כד, מ) פירושו שאברהם הוא זה שהולך את עצמו בדרך-ה' וכן מובא במדרש שאברהם היה מתחזק ומתהלך בצדקו מאליו. אמנם גם אצל נח נאמר "את-האלהים התהלך-נח" (ו, ט) אך כאן דרשו חז"ל שהיה צריך לתומכו³², משמע שלא היה הולך ומתחזק מאליו כדוגמת אברהם אבינו. וצריך לומר שאע"פ שנח היה צריך סיוע קצת ע"י הקב"ה אעפ"כ לא יצא מכלל מתהלך בצדקו מאליו. ראה רש"י ומירא-דכיא מדקדוקי רש"י שם.

מ"מ יש לדעת שלא כל הפעלים בבניין התפעל פועלים על הפועל אותם כדוגמת "התפלל" (במדבר כז, ז).³³ ראה בלחם-

³¹ בלח"ב דף ע"ו ע"א בהוראות בנין התפעל אות א' מפרש תכינו עצמכם לקבל קדושה וכן "והתנחלתם" ומצד זה יפול בו הציווי - תכינו עצמכם לקבל הנחלה. וצ"ע "תכינו" למה לי? למה לא כתב בפשטות תקדשו את עצמכם דהיינו עיי פרישה, ולמה לא יפול בו הציווי? וכן "והתנחלתם", לא ציין אם מדבר על נחלת עבדים (ויקרא כה, מו) או נחלת הארץ (במדבר לג, נד) מ"מ בשניהם שייכת פעולה ושייך בהם הציווי לכבוש ולקחת בשבי. ע"ע בהערה בהמשך, וע"ע להלן במאמר על פרשת בהר.

³² ודרשו כן ממילת את-האלקים שפירושו עצם האלקים, ונח היה נפעל מן הקב"ה, עיין בדקדוקי רש"י.

³³ בלח"ב מונה גם את "ויתנצלו בני-ישראל את עדים" (שמות לג, ו) וכן "ויתפרקו כל-העם את

נומי הזהב" (שמות לב, ג) עם אלו שבבנין התפעל משמשים כשימוש הבניין הקל. וצ"ע שיש לפרשם שבניין רוקנו ופרקו את עצמם מעדיים ומנומיהם. לפו"ר רציתי לומר מפני המדרש בשבת פ"ח ע"א שמלאכי חבלה פרקום, אך לענין אינו כפשוטו כי בפסוק בניי הם הפועלים.

ונ"ל מפני שיש כבר תיבת "את" המורה שהפעולה יוצאת לעדים ולנומים ולא לבניי עצמם. והייתי מתרץ כן גם את הקושיה בהערה דלעיל על "והתנחלתם" אלא שעדיין קשה על "והתקדשתם" שאין שם "את".

³⁴ עיין רש"י שם.

³⁵ ראה במכלול על בנין התפעל (דף סח-ע) שישנם מקרים בהם האות הנוספת של התפעל התיו או הדלת נפלה לגמרי.

בהברה האחרונה דהיינו מלרע. ואם הטעם הוא מלעיל אז יבוא סימן פשטא נוסף במקום הטעם ולזה יקרא שני פשטין כמו "ואשם הנזם על-אפה" (כד, מז)

הטעם קדמא (אזלא) הדומה בצורתו לפשטא⁴⁰ הוא טעם משרת ומקומו במקום האמיתי של הטעם, וכאשר הוא באות האחרונה צריך להבחין אם הטעם הוא קדמא המשרת שאז יבוא מעל האות המוטעמת כמו "ונתנך יי לראש" (דברים כח, יג) או שהוא פשטא המפסיק ואז ינטה שמאלה מסוף התיבה והלאה. בדוגמא הבאה נמצא את שלושת הטעמים הנ"ל "והיה הנערה אשר (קדמא - טעם משרת) אמר אליה (שני פשטין טעם מפסיק - מלעיל) הטי נא כדך (פשטא טעם מפסיק מלרע) ואשתה" (כד, יד).

סימן הקדמא הבא באותה תיבה⁴¹ עם זקף קטן כמו "לְיִרְעָךָ" (כד, ז) אינו קדמא ונקרא בשם מקל⁴² או דורבן או פשט קטן עם זקף⁴³, וחלש כוחו גם מן המעמיד. לכן אם בא קמץ שלפני שוא בטעם זה כדוגמת, "בְּבִרְתְּךָ" (לה, א), "וְעֵרְפְּכֶם" (דברים י, טז), הקמץ חטוף והשוא נח, משא"כ בבא מעמיד עם הקמץ יהיה קמץ רחב.⁴⁴

טעמים שאינם קוניים מקומם

מקומם של טעמי המקרא לבוא בהברה בה צריך להאריך, אמנם ישנם טעמים שאינם קוניים מקומם, דהיינו שמופיעים שלא במקום בו צריך להאריך³⁶ אלא בראש המילה או בסופה. על כן צריך שימת לב מיוחדת האם לעשות את המילה מלעיל או מלרע ע"פ כללי הדקדוק ולא ללכת שולל אחר מקום הטעם בלבד.

הטעמים זרקא סגולתא ותלישא קטנה (תרסא בפי רוב הספרדים³⁷) יופיעו תמיד בסוף התיבה גם כשהטעם הוא מלעיל - שאז יש להאריך בתנועה שלפני האחרונה. לדוג' "טרם כלה לדבר" (כד, טו) - טרם - מלעיל, לדבר - מלרע, אבל "טרם ישכבו" (יט, ד) שניהם מלעיל, וכן "ויען עפרן החתי את אברהם" (כג, ו) - ויען מלעיל.

כאשר מילים אלו צריכות להיות מלעיל נהגו להדפיס שתי זרקאות, שתי סגולתות, שתי תלשאות אחת על מקום הטעם האמיתי, ואחת בסוף המילה (ולמדו לעשות כן מהפשטא כדלהלן).

התלשא (הגדולה) היא טעם שאינו קונה מקומו ובאה תמיד בראש התיבה אע"פ שלפעמים טעמה מלרע בסוף התיבה כגון "ועתה" (כד, מט). גם במקרה כזה נהגו להדפיס שתי תלשאות אחת בראש המילה ואחת במקום הטעם.

למשרת שופר מהופך (מהפך) ולמפסיק יתיב יש את אותה צורה³⁸, אלא שהשופר המהופך יבוא במקום הטעם הראוי לו כגון "למה תעמוד בחוץ" (כד, לא), ואילו היתיב יבוא תמיד לפני הניקוד של האות הראשונה במילה³⁹ כגון "עוד מירך פה" (יט, יב). מ"מ מכיוון שהטעמתה תמיד בראש המילה לא נקרא טעם שאינו קונה מקומו.

הפשטא הוא טעם מפסיק ומקומו בסוף האות האחרונה במילה וטעמה האמיתי

³⁶ עיין למשל בספר טעמי המקרא של כל כ"ד כתבי הקודש מאת הרב שמואל יהודה הלוי וינפלד עמודים כה-כו למה טעמים אחדים אינם ניצבים במקום הנגינה בתיבה אלא נקבעו תמיד בתחילת התיבה או בסופה.

³⁷ ובשו"ת זבחי צדק החדשות לרב עבדאללה סומך מובא שהמנהג אצל יהודי בבל לקרוא לתרסא תלשא ולתלשא תרסא ולכו"ע זה עם הראש ימינה הוא הטעם המפסיק וזה עם הראש שמאלה הוא הטעם המשרת.

³⁸ בתנ"ך קורן ועוד דפוסים עשו הבדל בצורתם.

³⁹ סימן נוסף להבחין בין המהפך לבין היתיב שהטעם המפסיק שלאחר היתיב יהיה זקף קטן (אולי עם משרתים ביניהם) משא"כ המהפך שבא אחריו פשטא.

⁴⁰ יש הקוראים לפשטא קדמא ולקדמא פשטא.

⁴¹ או שבאים בשתי מילים המוקפות.

⁴² ע"פ ספר "טעמי המקרא" הקדום. ראה בטבלת טעמי המקרא של כ"א כתבי הקודש בראש הספר טעמי המקרא של הרב וינפלד על הטעם זקף קטן. ושם כותב שנוהגים לנגן תיבות אלו כזקף גדול בתוספת הטעמה בסימן הקדמא, ואין מנהגו כן.

⁴³ הרד"ק בספר "עט סופרי". עיין בטבלה הנ"ל בהערה הקודמת.

⁴⁴ בנוגע לסוגי הקמצים עיין להלן על פרשת מקץ.